

Le Corbusier και στυλ

Η διάλεξη αυτή δόθηκε στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης το 2007, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για την Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής Θεσσαλονίκης.

Ο Charles-Edouard Jeanneret ήταν πολέμιος των στυλ. [Εικ. 1]

Ως Le Corbusier διακήρυττε: « Τα Louis XV, XVI, XIV ή το γοτθικό έχουν τόση σχέση με την αρχιτεκτονική όση ένα φτερό στο κεφάλι μιας γυναίκας. Μερικές φορές είναι όμορφο, αλλά όχι πάντα και τίποτε περισσότερο... » «Τα στυλ είναι ένα ψέμα... Η κάτοψη είναι ο γεννητόρας... Η κάτοψη προχωρά από μέσα προς τα έξω. Το εξωτερικό είναι αποτέλεσμα του εσωτερικού.»

Μαζί με αυτόν, ολόκληρο το Μοντέρνο Κίνημα [Εικ. 2] διακήρυττε σε όλους τους τόνους, ότι τα στυλ έχουν πεθάνει, η μορφή βγαίνει μέσα από την κάτοψη και η κάτοψη εκφράζει, σχεδόν αυτόματα, την λειτουργία.

Εικόνα 1

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Ο όρος «λειτουργία» έχει σήμερα γίνει αυτονόητο και αναπόσπαστο κομμάτι του γλωσσάριου κάθε αρχιτέκτονα. Αν αποστασιοποιηθούμε για λίγο από την αρχιτεκτονικές μας καταβολές, θα θυμηθούμε ότι ο όρος «λειτουργία» σημαίνει «το σύνολο των ενεργειών ενός μηχανισμού», «το σύνολο των δραστηριοτήτων ενός οργανισμού, ή μιας υπηρεσίας, ενός συστήματος ή θεσμού κ.λ.π.», οι οποίες τελούν στην επίτευξη του τεθειμένου σκοπού». Η θεμελιώδης έννοια του όρου είναι η performance, η απόδοση έργου. [Εικ. 3]

Είναι λοιπόν φανερό ότι ο όρος ηγάζει τόσο από τους ζωντανούς οργανισμούς όσο και από τους τεχνητούς μηχανισμούς. Τις μηχανές και τους μηχανικούς, τους οποίους ο Le Corbusier και οι άλλοι τόσο θαύμαζαν.

Ένα σπίτι όμως δεν είναι ούτε ένας ζωντανός οργανισμός, ούτε μια μηχανή. Και ούτε βέβαια είναι μια μηχανή για να κατοικεί. Νομίζω, ότι πέρα από κάθε αμφιβολία, ο όρος «λειτουργία» και «λειτουργικότητα» είναι μια ιδεολογική φορτισμένη εννοιολογική επινόηση, την οποία έχουμε όλοι τόσο ενστερνιστεί, ώστε δεν αντιλαμβανόμαστε το ιδεολογικό της περιεχόμενο. Όπως άλλωστε συμβαίνει πάντα με τις αξιωματικές βάσεις κάθε ιδεολογίας.

Άλλωστε, παρά την ύπαρξη αντίστοιχου όρου στα Λατινικά, ο Βιτρούβιος είχε χρησιμοποιήσει εκείνο το ουδέτερο και πραγματιστικό "UTILITAS", που απεδίδε ακριβώς την χρησιμότητα, την καταλληλότητα για την προβλεπόμενη χρήση. Και μάλιστα ο ρωμαίος αρχιτέκτονας θα είχε μάλλον πανικοβληθεί αν του ερχόταν η ιδέα, ότι, καθώς καθόταν μέσα στο σπίτι του, αυτό θα άρχιζε ξαφνικά να λειτουργεί... Αν π.χ. σκεφτόταν ότι : "DOMUS INITIET OPERARI"

Τι λοιπόν συμβαίνει; Φανερό είναι ότι ο Le Corbusier και οι άλλοι θα ήθελαν τα σπίτια που έψιζαν να μοιάζουν σαν τα άλλα πράγματα που «λειτουργούν», θα επιθυμούσαν, με τα κτίσματά τους, να εκφράζουν τον θαυμασμό τους για την μηχανή και την απόδοσή της. Θα προσπαθούσαν το πραγματικό (το κτίσμα) να αναφέρεται στο ιδανικό (τη μηχανή).

Εδώ μία ιερόσυλη σύγκριση:

Σε τι βαθμό οι μονοκατοικίες εν σειρά του J. J. P. Oud στη Weissenhofsiedlung [Εικ. 4 άνω και αριστερά] «λειτουργούν» καλύτερα για τους κατοίκους τους απ' ό,τι τα εν σειρά εργολαβικά της μεταβικτωριανής εποχής [Εικ. 4 κάτω δεξιά] ; Προς τι λοιπόν μια αρχιτεκτονική επανάσταση;

Τα τελευταία Χριστούγεννα επισκέφτηκα ξανά την σε μεγάλη έκταση αποκατεστημένη Weissenhofsiedlung στην Στουτγάρδη. Η «διπλοκατοικία» του Le Corbusier με καθήλωσε. Δεν μπορούσα να πάρω τα μάτια μου από επάνω της. Ήταν μαγευτικό. [Εικ. 5, 6].

Εικόνα 4

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Η αλήθεια είναι ότι δεν ξέρω αν είναι και πολύ «λειτουργικό»: Έχει μονά σιδερένια εξωτερικά κουφώματα, που του προσδίδουν μεν αυτή την εργοστασιακή λιπότητα, πλην όμως καμία θερμομόνωση (υπενθυμίζω ότι τα διπλά ξύλινα παράθυρα με τις πολύπλοκες διπλές πατούρες ήταν γνωστά στην Γερμανία, σε ολόκληρο τον «αντιλειτουργικό» 19ο αιώνα...). Η έντονα επιμήκης κάτοψη, και βέβαια το pilotis, του δίνει πολύ μικρό δείκτη συμπαγότητας (compactness), δηλαδή μεγάλη σχέση εξωτερικής επιφάνειας σε σχέση με τον όγκο, άρα και μεγάλες θερμικές απώλειες (υπενθυμίζω ότι το κατάπυστο μπαράκ σπίτι πλησίαζε πολύ τον όγκο του κύβου, με τον μέγιστο δείκτη συμπαγότητας...).

Ασφαλώς η τοπική εφορεία νεωτέρων μνημείων δεν επέτρεψε κατά την αποκατάσταση αυτή ούτε την παραμικρότερη αλλαγή.

Και τι αλλαγή άλλωστε να κάνεις; Με την παραμικρή αλλαγή ή προσθήκη (π.χ. αν βάλεις θερμομονωτικά κουφώματα ή ηλιοπροστασία, αν προσπατήσεις το δώμα [το "roofoarden"] από τα ρεύματα (γιατί το στενό το εύρος έτσι κι αλλιώς σκιά δεν προσφέρει...) το κτίσμα γίνεται ανώριστο. Όπως ανώριστος είχε γίνει και ο οικισμός του Pessac, που ο Le Corbusier είχε κτίσει για εργάτες, αλλά αυτοί, αγνώμονες, τον αναπροσάρμοσαν στις ανάγκες τους. Βέβαια δεν έκαναν πολλά, μόνο κάποια άλλου τύπου παράθυρα, κάποια χωρίσματα, κάποια χρώματα... Πάντως το έκαναν να φαίνεται σαν τη συνοικία των Μετεώρων της Δυτικής Θεσσαλονίκης. [Εικ. 7, το κείμενο από συνέντευξη του Α. Κωνσταντινίδη].

Βέβαια, για να νοικιάσεις ένα από τα αποκατεστημένα διαμερίσματα του Weissenhof γίνεται συνωστισμός - από αρχιτέκτονες και άλλους λόγιους που είναι διατεθειμένοι να ζουν αντιλειτουργικά μέσα σε ένα μανιφέστο της λειτουργικότητας. Κι εγώ, αν μπορούσα, το ίδιο θα έκανα.

Είναι τόσο ευαίσθητο προϊόν η Αρχιτεκτονική, σαν το καλό τυρί ή σαν τους φρέσκους αχινοπούς; Δεν αντέχει σε κάποια φθορά ή έστω και σε μια μικρή αλλαγή και κακοποίηση; Δεν συμπεριλαμβάνεται η φθορά και η μικροαλλαγή και κακοποίηση στην φυσιολογική ζωή ενός ζωντανού ή τεχνητού οργανισμού που θέλουμε να «λειτουργεί»; Ή μήπως αυτό δεν συμβαίνει σε κάθε αρχιτεκτονική, παρά μόνο σε ορισμένες, που μπορούν να λάμπουν μόνο όταν ξετυλιχτούν φρέσκες και άθικτες από το κουτί της πρώτης τους δημοσίευσης; Ενώ κάποιες άλλες αρχιτεκτονικές, έχουν το πρόγραμμα της φθοράς ενσωματωμένο στο ιδεολογικό τους DNA; Μήπως είναι στυλ να πρέπει να μένεις πάντα νέος ή να πρέπει να είσαι από την αρχή υποψήφιος μεσήλιε; Μπορείς να αρνηθείς το στυλ, επειδή έτσι πιστεύεις; Τι είναι, τέλος πάντων στυλ;

Εικόνα 7

Εικόνα 8

Εικόνα 9

«... Η πολυθρόνα είναι μια μηχανή για να κάθεται...»

[Εικ. 8]

Στυλ δεν είναι κάποιο προϊόν σχεδιασμού να πρέπει να είναι οπωσδήποτε «λειτουργικό», αλλά να φαίνεται ότι είναι - κι ας μην είναι. Για την ακρίβεια, στυλ είναι π.χ. να ενσωματώνεις αντιληπτικά σε ένα κατασκευάσμα την επιθυμία σου αυτό να λειτουργούσε, όπως π.χ. μια ατμομηχανή ή όπως η παγκόσμια έλξη. Με άλλα λόγια στυλ είναι να δηλώνεις ότι ο κόσμος καλό θα ήταν να γίνει τέτοιος, ώστε ένα «σπιτι-μηχανή» να είναι επιθυμητό και εφικτό. Κάτι σαν την σταξική κοινωνία ή την μετά θάνατον, την μέλλουσα, ζωή...

Δεν χρειάζεται, νομίζω, να φέρω πολλά παραδείγματα, για να εικονογραφήσω την παραπάνω διατύπωσή μου.

[Εικ. 9]

Μήπως πολυθρόνα είναι μια μηχανή για να κάθεται;

Απλώς δοκιμάστε να καθίσετε σε μια από αυτές περισσότερο από 5 λεπτά. Κι αν βάλετε μαξιλαράκι εκεί που σας βολεύει, χάρηκε και πάει το στυλ της λειτουργικότητας... Η στερεότητα, το κόστος, η χρησιμότητα, είναι απλώς προσχήματα και εφελθρία για το στυλ, που τα εκμεταλλεύεται -το στυλ- πονηρά για να διατυπώσει τις δικές του αξίες.

Έτσι λοιπόν το στυλ είναι η αντιληπτική έκφραση μιας γενικότερης αξίας, η οποία βρίσκεται κι αυτή ιεραρχημένη μέσα σε ένα γενικότερο σύστημα αξιών, που ονομάζεται ιδεολογία κατά το σχήμα:

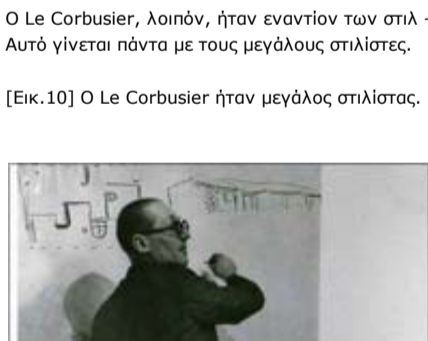
Πολιτισμική ιδεολογία (π.χ. της νεωτερικότητας)
Κοινωνική ιδεολογία (π.χ. φιλελευθερισμός ή σοσιαλισμός)
Πολιτιστική ιδεολογία (π.χ. μοντερνισμός)
Αρχιτεκτονική ιδεολογία (π.χ. φονξιοναλισμός) > αντιληπτή ως στυλ.

Κάθε ιδεολογία, και η αρχιτεκτονική ιδεολογία, δηλαδή τα πιστεύω κάθε αρχιτεκτονικού ρεύματος, δεν είναι παρά διατύπωση αξιών, μια προσπάθεια σύζευξης του πραγματικού με το ιδανικό.

- Το στυλ είναι αναπόφευκτο.
- Εκτός αυτού είναι και αναγκαίο.
- Είναι αναπόφευκτο και αναγκαίο όπως ο Ξυλότυπος για το οπλισμένο σκυρόδεμα.
- Το στυλ κωδικοποιεί τις αξίες ενός αρχιτεκτονικού ρεύματος, μιας αρχιτεκτονικής ιδεολογίας, σε αντιληπτές και εύληπτες πρότυπες λύσεις.
- Ο αρχιτέκτονας που προσχωρεί π.χ. στον Μοντερνισμό (όλοι οι αρχιτέκτονες προσχωρούν σε ένα κίνημα, εκτός από τους λίγους που φτάνουν ένα δικό τους), μιμείται το στυλ του Le Corbusier, ή του Mies van der Rohe , δηλαδή παίρνει σαν πρότυπα αρχιτεκτονικές αρχιτεκτονικές λύσεις, που έχουν μέσα τους (α) τις αξίες του κινήματος, (β) τον τρόπο που αυτές γίνονται τρισδιάστατος χώρος και (γ) τον τρόπο που ο χώρος προβάλλει τις αξίες αυτές.
- Το στυλ είναι εργαλείο διατύπωσης αρχιτεκτονικών λύσεων και εξαπλώσης της επιρροής τους. Είναι ο κεντρικός μορφοδοτικός μηχανισμός κατά την διαδικασία επίλυσης προβλήματος.

Ο Le Corbusier, λοιπόν, ήταν εναντίον των στυλ - εκτός από το δικό του. Αυτό γίνεται πάντα με τους μεγάλους στιλιστές.

[Εικ.10] Ο Le Corbusier ήταν μεγάλος στιλιστής.

Εικόνα 10